

УДК 81'225/4(0,75)

Л. В. Бублейник

**ДО ПРОБЛЕМИ ПОЕТИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ
(мовні взаємовідношення в просторі української та російської поезії)**

Розглянуто україномовні версії вибраних віршів Б. Пастернака та О. Твардовського, здійснені С. Зінчуком, і віршів Ліни Костенко в перекладі В. Артюха. Проаналізовано ознаки, що свідчать про адекватність перекладів та засоби трансформаційови першотвору.

Ключові слова: буквалізм, компаративний зворот, метафора, стильова структура, трансформація.

Теоретичні підвалини художнього перекладу, закладені в працях М. Рильського [7], були різнобічно розвинені в українській школі перекладознавства та підтвер-

джені практикою перекладачів – О. Кундзіча [5], В. Коптілова [3], А. Содомори [8; 9] та ін. Проте, незважаючи на значний обсяг літератури з проблеми, актуальною залишається потреба подальших розвідок у цій галузі, зокрема на рівні текстових співвідношень оригінальних та перекладних версій творів.

Мета статті – проаналізувати лексичні, синтаксичні, образні засоби передавання елементів стильової структури російських та українських поетичних творів відповідно українською та російською мовами. Для аналізу обрано вірші класиків російської та української літератури – «Ева» Б. Пастернака [6, с. 76], «Я знаю, ніякої моєї вини...» О. Твардовського [10, с. 177] у перекладах С. Зінчука [2, с. 5] та Ліни Костенко [4] у перекладах В. Артюха [1, с. 15]. Ці твори різняться за своєю тематикою та належать поетам з яскраво індивідуальною стилістичною манерою та своєрідним художньо-філософським світосприйняттям, що не може не ускладнити роботу перекладача.

Аналізовані переклади виконані з високим мистецьким тактом і свідчать про глибоке проникнення в ідейно-художній зміст першотвору. При цьому перекладачам удалося вирішити ще одне складне завдання – максимально наблизити тексти до українського та російського читачів, зробити їх органічною частиною культури іншої країни, уникнувши рис вторинності, які могли б бути зумовлені механічним наслідуванням оригіналу. Характерно, що деякі строфи цих перекладів майже буквально передають мовну тканину оригіналу, не порушуючи при цьому стильових співвідношень. Зазначимо, що в даному разі означення ‘буквально’ не має нічого спільного з терміном ‘буквалізм’ – поняттям, за яким у спеціальній літературі закріпилися негативні оцінки:

Б. Пастернак	Переклад С. Зінчука
<i>Пять-шесть купальниц в лозянке Выходят на берег без шума И выжимают на песке Свои купальные костюмы.</i>	<i>П'ять-шість купальниць в лозяку На берег вибрались без шуму, Щоб викрутити на піску Свої купальницькі костюми.</i>
<i>Ты <...> Как будто не шутя во сне Из моего ребра возникла.</i>	<i>Немов у сні не жартома Ти вишикла з ребра мійого.</i>
А. Твардовский	Переклад
<i>...и не о том же речь, Что я их мог, но не сумел сберечь <...></i>	<i>... не йдеться, що я міг Уберегти їх, тільки не вберіг <...></i>
Ліна Костенко	Переклад В. Артюха
<i>Страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька причайлись <...> [с. 138]</i>	<i>Слова чудовищні, когда они молчат, когда они внезапно притаились <...></i>

Можна припустити, що близькість української та російської мов – їхньої структури та картин світу, створених ними, – полегшили перекладачам досягнення їхньої мети. Проте близька спорідненість мов не означає легкості перекладу, відсутності в ньому «підводних каменів»: близькість тут може виявитися лише позірною, приховуючи функціональні розходження, більш або менш значні. І хоч такі розбіжності

йому «згущення», конденсації, коли база метафори в перекладеному тексті реалізує семантичні компоненти, дискретно оформлені в оригіналі порівняльним зворотом. Так у наведених вище паралельних строфах компаративний зворот у рядках *Закинул облака* <...>, // *Как переметы рыболова* перетворено С. Зінчуком у другому, наступному витку значеннєвого розвитку на *Хмарин рибальські перемети*.

Випадки стилістичної асиметрії у кореляціях образних одиниць в оригіналі та перекладі є поодинокими, і подібні незначні зміщення не зменшують художньої вартісності україномовної версії пастернаківського вірша. Так, стилістичне її підвищення, що відбувається у С. Зінчука завдяки поетичному порівнянню *жінки з піснею з циклу неземного* (в оригіналі нейтральне – *строчка из другого цикла*), нейтралізується в цілісному тексті іноді напівжартівливим, напівсерйозним тоном. Щодо перекладу із О. Твардовського, то введення підвищеної образної перифрастичної номінації *пагілля юначе* замість прямої назви в оригіналі – *моложе* – є відхиленням від мовно-стилістичної тканини твору без жодної метафори, який вражає граничною простотою опису тяжкого внутрішнього переживання героя. Через це у перекладі неспіввідносні метафоричні засоби, нехай і поодинокі, не можуть не сприйматися читачем, котрий порівнює обидва тексти, як щось певною мірою чужорідне.

Нові змістові елементи в мовну тканину перекладної версії вводяться також синтаксичними трансформаціями, зазвичай викликаними версифікаційними вимогами:

Б. Пастернак	Переклад
<i>И наподобие ужей</i>	<i>Анумо відгадат зумій:</i>
<i>Ползут и вьются кольца пряжи,</i>	<i>Чи то вузлі, чи кільця пряжі?</i>
<i>Как будто искуситель-змеи</i>	<i>А може, сам спокусник-змії</i>
<i>Скрывался в мокром трикотаже.</i>	<i>Чаївся в мокроїм трикотажі?..</i>

Зміна синтаксичної конструкції у цьому разі – через елімінацію дієслів – призвела до зникнення пластичності образу.

Загалом мовна тканина перекладу пастернаківського вірша відповідає оригіналові – ліричний паратив будується піби легко, напівжартівливо й лише на завершення в ньому викристалізується справжня напруга чуття. У перекладі збережено зміст та структуру опорних метафор, що визначають образну систему оригіналу, зокрема головні пункти тематичної сітки тексту та його асоціативного поля, сформованого конотаціями лексем *Ева – искуситель – змей – ребро*, з якого народилася жінка.

Певні втрати в художніх перекладах пояснюються об’єктивними закономірностями організації національно-своєрідної мовної системи. Система цільової мови виявляє певні лакуни, що не може не позначитися негативно на адекватності перекладної версії.

Лакунарність часто спостерігається при зміщенні діахронних планів. Так, в українській мові є безеквівалентним російське застаріле *мужеский*, яке перекладач змушений опустити, хоч воно у вірші Б. Пастернака відіграє важливу роль яскравої стильової барви, виразно виділяючись на загальному тлі.

Лише з використанням досить віддалених асоціацій дається приблизний відповідник *тьма* для українського рідковживаного *кормиса* ‘неволя, ярмо’ у Ліни Кос-

тенко; не може існувати еквівалентів також і для авторських оказіоналізмів:

Ліна Костенко	Переклад В. Артюха
<i>Уже душа не знала, де цей берег, уже втомилась від усіх кормиг. [с. 44]</i>	<i>Уже душа не знала, где тот берег, душа устала от жизтейской тьмы.</i>
<i>спини мене спини і схамени це поки можу думати востанне [с. 301]</i>	<i>Останови дай оправдать вину Пока еще владею я словами</i>

Зауважимо, що менше змістових та стильових утрат спостерігається тоді, коли йдеться про пошук можливих відповідників для експресивної лексики, яка відрізняється недостатньо чітким предметно-логічним значення: у її перекладі центр ваги переноситься на емоційні семи, і тим самим межі парадигми перекладацьких еквівалентів, за умови нейтралізації точних змістових відповідників, розширюються. Можливість широкого вибору існує в угрупованнях розмовної та діалектної лексики, з перехресними взаємовідношеннями між їх компонентами. Тому треба визнати адекватним використання, наприклад, розмовного російського *передряга* на місці діалектного *тарапата* у Ліни Костенко, пор.: *І раптом, – Боже! – після того чаду // і **тарапати**, рівної нулю, // – я чую дощ [с. 44] – Внезпно, – Боже! – после ига чада // и **передряг**, они равны нулю, – // я слышу дождь.*

У поетичних перекладах виявляється і контекстуальна безеквівалентність, що відзначається навіть при наявності еквівалентності системної. Так, російське *все же*, із значенням поступки, певного обмеження, що закінчує собою вірш О. Твардовського, перебуваючи тим самим в ударній позиції (*...Речь не о том, но **все же**, **все же**, **все же**...*), має в українській мові низку варіантних, повних відповідників, близьких за фонеморфологічним складом: *все ж, все ж таки, все-таки* – та синонімічний *проте*. Але в перекладі процитованого рядка жоден з них не може замінити виділене, тричі вжите російське слово через розходження в кількості складів або ж у місці наголосу. Ця перешкода на шляху перекладача, нехай і чисто формальна, спричиняє естетичну неадекватність створеної ним версії: *Не в тому річ. // **Однак, однак, однак**...* Втрати тим більш суттєві, що вони стосуються ключового рядка у вірші О. Твардовського, рядка, який формується особливо акцентованим опорним словом, яке хоч і є з огляду на граматичну свою природу службовим, неповнозначним, але містить, завдяки еліпсису, «змовчанню», величезну глибину підтексту.

Окремих питанням стилістичного аналізу поетичних перекладів є розгляд адекватності їхніх версифікаційних структур; ритмічну асиметрію в яких може спричинити трансформація тексту. Пор.: *Напитись голосу твого <...>* [Ліна Костенко, с. 271] – *Из голоса **напиться** твоего <...>* [Переклад В. Артюха].

Загалом перекладачам удалося досягти органічності та природності звучання своїх версій у просторі іншої поетичної культури, адекватно передати емоційний настрій оригіналу.

Належно оцінюючи розглянуті переклади, зокрема рівновагу «чужого» й «свого» в них, треба зважити на слухну думку А. Содомори про співвідношення перекладу й переспіву: «Мистецтво перекладу: бути іншим, залишаючись собою. Відсоток особистісного (себе), власне, й кладе межу між перекладом і переспівом (наслідуванням)» [8, с. 97].

Подальші дослідження проблеми поетичних перекладів з близькоспоріднених мов – зокрема перекладів українсько-російських і російсько-українських – передбачають значні напрацювання в аналізі конкретних текстових співвідношень оригінальних та перекладних версій. Збагачений корпус лінгвостилістичних студій дасть матеріал для поглиблення теорії перекладознавства. У перспективі перекладознавчі роботи у цій галузі забезпечать також лінгводидактичний аспект, особливо важливий у сучасній мовній ситуації в Україні.

Література

1. *Артиух В.* Идти за временем, как за плугом... / В. Артиух // Литературная газета. – 2010. – 24-30 марта. – С. 15.
2. *Зінчук С.* Десять моїх улюблених віршів / С. Зінчук // Літературна Україна. – 2006. – 27 квітня. – С. 5.
3. *Коптілов В.* Теорія і практика перекладу / В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2002. – 280 с.
4. *Костенко Л.* Вибране / Ліна Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 560 с.
5. *Кундзіч О.* Творчі проблеми перекладу / О. Кундзіч. – К. : Дніпро, 1973. – 264 с.
6. *Пастернак Б.* Собр. соч. : в 5 т. / Б. Пастернак. – Т. 2. Стихотворения 1931-1959; Переводы / редкол. : А. Вознесенский и др. ; сост. и коммент. Е. Пастернак и К. Поливанова. – М. : Художественная литература, 1989. – 703 с.
7. *Рильський М.* Проблеми художнього перекладу // М. Рильський. Мистецтво перекладу [статті, виступи, нотатки]. – К. : Радянський письменник, 1975. – С. 25–92.
8. *Содомора А.* Перелітне, почуте, побачене, подумане / А. Содомора // Дзвін. – 2011. – № 11–12. – С. 90–97.
9. *Содомора А.* Студії одного вірша / А. Содомора. – Львів : Літопис, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 364 с.
10. *Твардовський А. Т.* Собр. соч. : в 6 т. – Т. 3. Стихотворения (1946-1970). Поэмы. За далью – даль. Теркин на том свете / примеч. А. Туркова и Р. Романовой. – М. : Художественная литература, 1978. – 431 с.

Bubleynyk L. On the issue of poetic translation (language correlations in the domain of Ukrainian and Russian poetry)

The paper deals with Ukrainian language versions of the selected poems by B. Pasternak and O. Tvardovsky translated by S. Zinchuk and poems by Lina Kostenko translated by V. Artiukh. The features testifying to translation adequacy and transformation means are analyzed.

Key words: literalism, comparative expression, metaphor, stylistic structure, transformation.

Бублейник Л. В. К проблеме поэтического перевода (языковые взаимоотношения в пространствеукраинской ирусской поэзии)

Рассмотрены украиноязычные версии стихотворений Б. Пастернака и А.Твардовского, созданные С. Зинчуком, и стихотворений Лины Костенко в пере-

воде В. Артюха. Проанализированы признаки, свидетельствующие про адекватность переводов и средства трансформации языка первоисточника.

Ключевые слова: буквализм, компаративный оборот, метафора, стилевая структура, трансформация.